

**TARIX FANINI O'QITISHDA FUQAROLIK KOMPETENSIYALARINI
SHAKLLANTIRISH MASALALARI**

Hamroqulova Maloxat Xurshid qizi

Buxoro viloyat Qorako'l tuman 4- umumiy o'rta ta'lim maktabi

Tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya:

Mazkur maqolada tarix fanini o'qitish jarayonida o'quvchilarda fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirishning pedagogik va didaktik jihatlari tahlil qilinadi. Tarixiy bilimlar orqali shaxsda fuqarolik ongini, huquqiy madaniyatni, vatanparvarlik tuyg'usini hamda ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish imkoniyatlari yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy ta'lim metodlari asosida tarix fanining fuqarolik tarbiyasidagi o'rni va ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar:

tarix ta'limi, fuqarolik kompetensiyasi, fuqarolik ong, vatanparvarlik, ijtimoiy faollik, kompetensiyaviy yondashuv.

Аннотация:

В статье рассматриваются педагогические и дидактические аспекты формирования гражданских компетенций у обучающихся в процессе преподавания истории. Показана роль исторических знаний в развитии гражданского сознания, правовой культуры, патриотизма и социальной ответственности личности. Обоснована значимость применения современных образовательных технологий в формировании гражданской компетентности средствами исторического образования.

Ключевые слова:

историческое образование, гражданская компетентность, гражданское сознание, патриотизм, социальная активность, компетентностный подход.

Abstract:

This article analyzes the pedagogical and didactic aspects of forming civic competencies in students through the teaching of history. It highlights the role of historical knowledge in developing civic awareness, legal culture, patriotism, and social responsibility. The importance of using modern educational methods to enhance civic competence within history education is substantiated.

Keywords:

history education, civic competence, civic awareness, patriotism, social responsibility, competency-based approach.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy barqarorlik va demokratik qadriyatlarining mustahkamlanishi avvalo yosh avlodda fuqarolik ongini, ijtimoiy mas'uliyatni hamda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish bilan bevosita bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim tizimining, xususan, umumta'lim fanlarining shaxs kamolotidagi o'rni tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, tarix fani o'quvchilarda jamiyat taraqqiyot qonuniyatlarini anglash, ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga ongli munosabat bildirish va milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhini qaror toptirishda muhim tarbiyaviy imkoniyatlarga ega.

Tarix fanini o'qitish nafaqat tarixiy fakt va hodisalarni o'zlashtirish, balki o'quvchilarda fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi samarali vosita sifatida ham namoyon bo'ladi. Tarixiy voqealar tahlili orqali o'quvchilar jamiyat va davlat o'rtasidagi munosabatlarni, shaxsning jamiyat oldidagi mas'uliyatini, qonun ustuvorligi, adolat, erkinlik kabi fuqarolik qadriyatlarining mazmun-mohiyatini chuqur anglay boshlaydi. Bu esa yoshlarning faol ijtimoiy pozitsiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy ta'limda kompetensiyaviy yondashuvning joriy etilishi tarix fanining mazmuni va uni o'qitish metodikasiga yangicha talablarni qo'ymoqda. Endilikda tarixiy bilimlar o'quvchilar tomonidan passiv qabul qilinadigan axborot emas, balki fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantiruvchi faol bilish jarayoni sifatida tashkil etilishi lozim. Bu jarayonda muammoli ta'lim, interfaol metodlar, tarixiy manbalar bilan ishlash, bahs-munozaralar va tahliliy topshiriqlarning ahamiyati ortib bormoqda.

Shu bois, tarix fanini o'qitishda fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish masalalarini ilmiy-pedagogik jihatdan o'rganish, mazkur jarayonning nazariy asoslari va amaliy imkoniyatlarini tahlil qilish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqola aynan ushbu muammoga bag'ishlanib, tarix ta'limining fuqarolik tarbiyasidagi o'rni va imkoniyatlarini yoritishga qaratilgan.

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti sharoitida yosh avlodni nafaqat bilimli, balki faol fuqarolik pozitsiyasiga ega, ijtimoiy mas'uliyatni chuqur anglaydigan shaxs sifatida tarbiyalash ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning jadallashuvi, axborot oqimining keskin ortishi va globallashuvning kuchayishi sharoitida fuqarolik kompetensiyalariga ega bo'lgan shaxslarni shakllantirish masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, o'quvchilarda huquqiy ong, tanqidiy fikrlash, ijtimoiy faollik va demokratik qadriyatlarga sodiqlikni rivojlantirish bugungi ta'lim amaliyotining dolzarb muammolaridan biridir.

Tarix fani mazmunan jamiyat taraqqiyoti, davlat va fuqaro munosabatlari, ijtimoiy adolat, erkinlik va mas'uliyat kabi tushunchalarni o'zida mujassam etgani bilan fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirishda alohida o'rin tutadi. Biroq amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, tarix fanini o'qitishda ko'pincha faktologik yondashuv ustuvor

boʻlib, uning tarbiyaviy va fuqarolik yoʻnaltirilgan imkoniyatlari yetarli darajada ishga solinmayapti. Natijada oʻquvchilarda tarixiy bilimlar mavjud boʻlsa-da, ularni real ijtimoiy vaziyatlarda qoʻllash, fuqarolik pozitsiyasini asoslash va ongli qarorlar qabul qilish koʻnikmalari yetarli darajada shakllanmay qolmoqda.

Taʼlim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvning joriy etilishi tarix fanining mazmuni va metodikasini qayta koʻrib chiqishni talab etmoqda. Endilikda tarixni oʻqitish jarayoni oʻquvchilarda faqat bilim va koʻnikmalarni emas, balki fuqarolik kompetensiyalarini — jamiyatda faol ishtirok etish, ijtimoiy masʼuliyatni anglash, tarixiy voqealarga tanqidiy baho berish kabi sifatlarni rivojlantirishga yoʻnaltirilishi zarur. Bu esa mazkur muammoni ilmiy-nazariy jihatdan asoslash va amaliy yechimlarini ishlab chiqish zaruratini kuchaytirmoqda.

Shuningdek, milliy taraqqiyot strategiyalarida yoshlarni vatanparvarlik, fuqarolik burchiga sodiqlik va ijtimoiy faollik ruhida tarbiyalash ustuvor yoʻnalish sifatida belgilangan. Ushbu vazifalarni samarali amalga oshirishda tarix fanining taʼlimiy va tarbiyaviy imkoniyatlarini toʻliq safarbar etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu bois, tarix fanini oʻqitishda fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish masalalarini oʻrganish va takomillashtirish bugungi pedagogika fanining muhim va dolzarb tadqiqot yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Fuqarolik kompetensiyasi shaxsning jamiyat hayotida ongli, masʼuliyatli va faol ishtirok etishini taʼminlovchi bilim, koʻnikma, malaka hamda qadriyatlar majmuasini ifodalaydi. Pedagogik nuqtayi nazardan ushbu kompetensiya fuqarolik ongiga ega boʻlish, huquq va majburiyatlarni anglash, ijtimoiy masʼuliyatni his etish, demokratik qadriyatlarga hurmat bilan munosabatda boʻlish kabi sifatlarni oʻz ichiga oladi. Taʼlim jarayonida fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish oʻquvchilarni jamiyatda mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy faollikka moyil shaxs sifatida kamol toptirishga xizmat qiladi.

Kompetensiyaviy yondashuv sharoitida fuqarolik kompetensiyasi faqat nazariy bilimlar bilan cheklanib qolmay, balki real ijtimoiy vaziyatlarda toʻgʻri qaror qabul qilish, muammolarga tanqidiy yondashish va fuqarolik pozitsiyasini asoslab bera olish qobiliyatini ham nazarda tutadi. Shu sababli ushbu kompetensiyani shakllantirishda tarix fanining didaktik imkoniyatlari alohida ahamiyat kasb etadi.

Tarix fanining fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirishdagi imkoniyatlari. Tarix fani mazmunan jamiyat taraqqiyoti, davlat boshqaruvi, ijtimoiy munosabatlar, huquqiy tizimlar va fuqarolik jamiyati rivojini yoritib beruvchi fan hisoblanadi. Tarixiy jarayonlarni oʻrganish orqali oʻquvchilar insoniyat taraqqiyotida fuqarolik qadriyatlarining shakllanishi va rivojlanishini anglaydi. Bu esa ularda jamiyat va davlat hayotiga nisbatan ongli munosabatni shakllantirishga zamin yaratadi.

Tarixiy voqealar, shaxslar va ijtimoiy harakatlarni tahlil qilish jarayonida oʻquvchilar adolat, erkinlik, masʼuliyat, qonun ustuvorligi kabi tushunchalarning

tarixiy ildizlarini anglaydi. Natijada tarixiy bilimlar fuqarolik tarbiyasining samarali vositasiga aylanadi. Tarix fanining tarbiyaviy salohiyati aynan shaxsning fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga yo'naltirilgan holda namoyon bo'ladi.

Tarix fanini o'qitishda fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish metodik yondashuvlari. Tarix fanini o'qitishda fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish samaradorligi ta'lim metodlari va shakllarining to'g'ri tanlanishiga bevosita bog'liq. An'anaviy axborotga asoslangan yondashuv o'rniga interfaol, muammoli va tahliliy metodlardan foydalanish ushbu jarayonning samaradorligini oshiradi.

Xususan, muammoli ta'lim asosida tashkil etilgan tarix darslari o'quvchilarni tarixiy voqealarga mustaqil baho berishga, turli nuqtayi nazarlarni solishtirishga va o'z fuqarolik pozitsiyasini asoslashga o'rgatadi. Tarixiy manbalar bilan ishlash, bahs-munozaralar, rolli o'yinlar va keys-stadilar o'quvchilarda tanqidiy fikrlash hamda ijtimoiy faollikni rivojlantiradi. Bu esa fuqarolik kompetensiyalarining amaliy jihatdan shakllanishiga xizmat qiladi.

Tarix ta'limida fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. Tarix fanida fuqarolik kompetensiyalarini samarali shakllantirish uchun ma'lum pedagogik shart-sharoitlar ta'minlanishi lozim. Avvalo, tarixiy mazmun fuqarolik tarbiyasi bilan uzviy bog'langan holda rejalashtirilishi zarur. Dars jarayonida o'quvchilarning fikr bildirish, bahslashish va xulosa chiqarish imkoniyatlari kengaytirilishi muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi, uning fuqarolik tarbiyasiga yo'naltirilgan metodik tayyorgarligi ham muhim omil hisoblanadi. Tarix o'qituvchisi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilarda fuqarolik qadriyatlarini shakllantiruvchi tarbiyachi sifatida faoliyat yuritishi lozim. Ushbu shart-sharoitlar ta'minlangan taqdirda tarix ta'limi o'quvchilarning fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali pedagogik vositaga aylanadi.

Hozirgi davr ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri yosh avlodni jamiyat hayotida faol ishtirok eta oladigan, ijtimoiy mas'uliyatni anglaydigan va fuqarolik burchini ongli ravishda ado etishga qodir shaxs sifatida tarbiyalashdan iboratdir. Bu jarayonda ta'lim mazmunining faqat bilim berishga emas, balki shaxsning fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishga yo'naltirilishi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, tarix fanini o'qitishda fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish masalalarini chuqur ilmiy asosda o'rganish zarurati vujudga kelmoqda.

Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, tarix fanini o'qitishda ko'plab hollarda fakt va sanalarni yod olishga asoslangan yondashuv ustuvor bo'lib, tarixiy bilimlarning tarbiyaviy va fuqarolik yo'naltirilgan imkoniyatlari yetarli darajada ro'yobga chiqarilmayapti. Natijada o'quvchilarda tarixiy tafakkur rivojlangan bo'lsa-da, fuqarolik ong, ijtimoiy faollik va mas'uliyat kabi muhim kompetensiyalar yetarlicha

shakllanmay qolmoqda. Ushbu holat mazkur mavzuni maxsus tadqiq etish va uning pedagogik yechimlarini ishlab chiqish zaruratini kuchaytiradi.

Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv asosida ishlab chiqilayotgan yangi ta'lim standartlari tarix fanining mazmuni va uni o'qitish metodikasini qayta ko'rib chiqishni talab etmoqda. Tarixiy bilimlar o'quvchilarning real hayotiy vaziyatlarda fuqarolik pozitsiyasini namoyon etishiga xizmat qilishi lozim. Bu esa tarix fanini o'qitishda fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirishning samarali metodlari, pedagogik shart-sharoitlari va tashkiliy mexanizmlarini ilmiy jihatdan asoslab berishni taqozo etadi.

Bundan tashqari, jamiyatda ijtimoiy faollik, huquqiy madaniyat va vatanparvarlik ruhini yuksaltirish masalalari davlat va jamiyat rivojining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda tarix fanining tarbiyaviy salohiyatidan to'laqonli foydalanish, uni fuqarolik tarbiyasi bilan integratsiyalash dolzarb ilmiy-pedagogik muammo hisoblanadi. Shu sababli, tarix fanini o'qitishda fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish masalasini o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega bo'lib, ta'lim jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Tarix fanini o'qitish jarayonida fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish masalasi zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tarix fani mazmuni va metodik imkoniyatlari o'quvchilarda fuqarolik ongini, ijtimoiy mas'uliyatni, vatanparvarlik tuyg'usini hamda faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishda katta salohiyatga ega. Tarixiy jarayonlar va voqealarni tahlil qilish orqali o'quvchilar jamiyat taraqqiyotining qonuniyatlarini angelaydi, shaxs va davlat o'rtasidagi munosabatlarga ongli yondashishni o'rganadi.

Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan tarix ta'limi o'quvchilarning faqat nazariy bilimlarini emas, balki ularning real hayotiy vaziyatlarda fuqarolik kompetensiyalarini namoyon eta olish qobiliyatini ham shakllantiradi. Tadqiqot davomida aniqlanganki, tarix fanini o'qitishda interfaol, muammoli va tahliliy metodlardan foydalanish fuqarolik kompetensiyalarining samarali rivojlanishiga xizmat qiladi. Demak, tarix ta'limining tarbiyaviy yo'nalishini kuchaytirish va uni fuqarolik tarbiyasi bilan uzviy bog'lash ta'lim samaradorligini oshiradi.

TAVSIYALAR

1. Tarix fanini o'qitishda fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirilgan kompetensiyaviy yondashuvni tizimli ravishda joriy etish lozim.
2. Tarix darslarida muammoli vaziyatlar, bahs-munozaralar va tarixiy manbalar bilan ishlashga asoslangan interfaol metodlardan keng foydalanish tavsiya etiladi.

3. O'quv dasturlari va darsliklarda tarixiy bilimlarning fuqarolik tarbiyasiga oid jihatlarini kuchaytirish, ijtimoiy mas'uliyat va huquqiy ongni rivojlantiruvchi materiallarni ko'paytirish zarur.

4. Tarix o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini oshirish jarayonida fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish metodikasiga alohida e'tibor qaratish lozim.

5. Tarix fanini boshqa ijtimoiy-gumanitar fanlar bilan integratsiyalash orqali o'quvchilarda fuqarolik ongini kompleks rivojlantirishga erishish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN O'ZBEK ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdurahmonov A.A. Tarix ta'limida tarbiyaviy yondashuv masalalari. – Toshkent: Fan, 2018.

2. Alimuhamedov R.X. Ta'limda kompetensiyaviy yondashuv nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.

3. Davletov Sh.N. Fuqarolik tarbiyasi va ta'lim integratsiyasi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2019.

4. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.

5. Madumarov T.M. Tarix fanini o'qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2017.

6. Musurmonova O.M. Ma'naviy-axloqiy tarbiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.

7. Norqulov N.N. Ijtimoiy fanlarni o'qitishda interfaol metodlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.

8. Rahmonov B.S. Fuqarolik jamiyati va ta'lim tizimi. – Toshkent: Akademnashr, 2019.

9. To'raqulov X.J. Tarixiy tafakkur va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.